

فهرست اجمالی

جلد اول

مقدمه	۱
آزادی (مصطفیٰ حضوری)	۵
اجتهاد (مهدی رجائی)	۲۵
استقلال (محسن ابوالحسنی)	۴۷
امت (اسماعیل آجرلو)	۶۵
امر به معروف و نهی از منکر (مهدی رجائی)	۸۷
امنیت (حمید بالایی)	۱۰۹
اموال عمومی (حسین عبداللہی)	۱۳۱
انتخابات (محمدحسن باقری)	۱۵۳
انقلاب (جواد محمدی)	۱۷۱
بغی (محمدحسن باقری)	۱۸۷
بودجه (حجت قیاسی)	۲۱۱
بیعت (سجاد افشار)	۲۳۱
پاسخگویی (سجاد افشار)	۲۴۷
تأمین اجتماعی (زینب عصمتی)	۲۶۳
تخلفات اداری (میلاد قطبی)	۲۸۵
تفسیر (محمد رضا اصغری شورشانی)	۳۰۵
تفکیک قوا (اسماعیل آجرلو)	۳۲۵
تنقیح (محمد صادق فراهانی)	۳۴۷
جنگ و جهاد (فاطمه هادوی)	۳۷۵
حاکمیت قانون (حامد نیکونهاد)	۳۹۷
حاکمیت (علی فتاحی زفرقندی)	۴۱۹

۴۳۳	حزب (علی فتاحی زفرقندی)
۴۵۱	حسبه (مهدي نورایی)
۴۶۹	حفظ نظام (جواد محمدی)
۴۸۵	حق (محمد سلیمانی درچه)
۵۱۹	حقوق بشر (سیده لطیفه حسینی)
۵۴۳	حقوق رقابت (مصطفی منصوریان)
۵۶۹	حکم شرعی (فاطمه هادوی)
۵۹۳	حکمرانی خوب (سیدمحسن باغسنگانی)
۶۱۳	حکومت (محمد صالحی)
أ	نمایه مفاهیم مرتبط
غ	الفهارس العربية
أأ	English list

جلد دوم

۶۳۱	مقدمه
۶۳۵	خدمات عمومی (هادی حاجزاده)
۶۵۵	خلافت (یحیی میرحسینی)
۶۷۳	دادرسی عادلانه (سیده لطیفه حسینی)
۷۰۵	دادرسی اساسی (مصطفی منصوریان)
۷۲۵	سرزمین (حامد کرمی)
۷۴۳	سیاست‌های کلی نظام (محسن ابوالحسنی)
۷۶۵	شریعت (یحیی میرحسینی)
۷۸۵	صلاحیت (میلاذ قطبی)
۸۰۱	عدالت (علی فتاحی زفرقندی)
۸۲۹	عناوین ثانویه (مهدي رجایی)
۸۶۱	قانون (کمال کدخدامرادی)

۸۸۷.....	قانون اساسی (محمد رضا اصغری شورستانی)
۹۰۵.....	قدرت سیاسی (دانیال طاهری، اسماعیل آجرلو)
۹۲۵.....	قرارداد اداری (زینب عصمتی)
۹۴۹.....	کرامت انسانی (حمیدرضا قنبریان گوارشکی)
۹۶۵.....	مالیات (حسین محمدی)
۹۸۵.....	مسئولیت مدنی دولت (محمد رضا نجارزاده)
۱۰۰۷.....	مشروعیت (محسن ابوالحسنی)
۱۰۲۳.....	مشورت (محسن ابوالحسنی)
۱۰۴۱.....	مصالح عمومی (علی فتاحی زفرقندی)
۱۰۵۷.....	مصونیت پارلمانی (امیر حسین اصل زعیم)
۱۰۷۳.....	معاهده‌ی بین‌المللی (سید محمد علی عبدالهی)
۱۰۹۱.....	مکاتب حقوقی (محمد رضا نجارزاده)
۱۱۱۳.....	منفعت عمومی (هادی حاج‌زاده)
۱۱۳۹.....	نظارت (مصطفی حضوری)
۱۱۵۵.....	نظام انتخاباتی (دانیال طاهری)
۱۱۷۵.....	نظم عمومی (مصطفی منصوریان)
۱۱۹۱.....	نماینده‌ی سیاسی (محمد جواهری طهرانی)
۱۲۱۵.....	ولایت (محسن ابوالحسنی)
۱۲۳۱.....	هنجار (سجاد افشار)
أ.....	نمایه مفاهیم مرتبط
غ.....	الفهارس العربية
أأ.....	English list

مقدمه

علم حقوق باید و نبایدهای رفتاری را در عرصه‌های فردی و اجتماعی بیان می‌نماید و متکفل تبیین مجموعه قواعد و مقرراتی است که نظم اجتماعی را تأمین می‌کند. حقوق عمومی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخه‌های این علم بیان‌گر مجموعه‌ی قواعد مربوط به سازمان دولت و نحوه‌ی عملکرد آن، تعیین مقررات، ضوابط و ساختارهای مربوط به نهادهای دولتی و تنظیم طریقه‌ی ارتباط میان مردم و دولت و دولت و مردم است. بر این اساس قواعد مرتبط با دولت، مأمورین و سازمان‌های وابسته به آن و ساماندهی ارتباط میان آن‌ها با افراد جامعه، وظیفه‌ی این شاخه از علم حقوق محسوب می‌شود. به بیان دقیق‌تر حقوق عمومی تبیین باید و نبایدهای رفتاری دولت و مردم با یکدیگر را بر عهده دارد. تعیین ساختار حکومت، تبیین نوع و نحوه‌ی عملکرد حکمرانان، حدود اختیارات و وظایف دولت، ترسیم حدود حقوق و آزادی‌های مردم در جامعه و موضوعاتی از این دست که در ذیل عناوین حقوق اساسی، حقوق اداری، حقوق مالی و مانند این‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد از مهم‌ترین موضوعات حقوق عمومی به‌شمار می‌آید که صاحب‌نظران بسته به نوع نظام معرفتی مورد قبول خود در خصوص آن‌ها نظریه‌پردازی نموده‌اند.

آموزه‌های حیات‌بخش اسلام ناب نیز که توأمان به‌دنبال سعادت مادی و معنوی بشر بوده از جنبه‌های اجتماعی زندگی وی غفلت نکرده و دستورات جامعی در راستای تشکیل جامعه‌ای بر مدار شریعت صادر نموده است. از همین رو یکی از موضوعات مهم در فرهنگ اسلامی تبیین موضوعات حقوق عمومی از دیدگاه اسلامی است. این موضوع از آن جهت اهمیت مضاعف می‌یابد که تأسیس حکومتی بر مدار مختصات اوامر الهی نیازمند به نهادها و سازوکارهایی متناسب با آن است. یکی از موضوعات حیاتی و دارای اهمیت پیرامون موضوعات حقوق عمومی در اندیشه‌ی دینی، تبیین مبانی و همچنین سازوکارهای اعمال حاکمیت الهی در جامعه یا همان نظام‌سازی اسلامی است که پس از تشکیل حکومتی بر مبنای اصول و احکام شریعت مقدس اسلامی موضوعیت می‌یابد. از همین رو تحقیق و بررسی پیرامون حقوق عمومی و ابعاد گوناگون آن بسیار مهم و ضروری به نظر می‌رسد.

در این راستا همچون تحقیق و تتبع پیرامون هر گرایش علمی دیگر، گام اول، آشنایی با مفاهیم پایه‌ای آن علم است و حرکت در مسیر این امر مستلزم آشنایی با مفاهیم علمی، مطالعه

مبانی و نقد و بررسی آن‌ها به عنوان گام اول و مقدمه‌ی واجب حرکت در مسیر نظام‌سازی اسلامی است. در این میان به علت جایگاه ویژه‌ی حقوق عمومی، تتبع پیرامون مفاهیم این گرایش به عنوان گرایش تخصصی رشته حقوق که به بررسی کلان موضوعات مرتبط با حوزه حکومت و حدود اختیار آن، روابط مردم با فرمانروایان و مباحث مشابه آن می‌پردازد از اهمیت والایی برخوردار است.

در همین راستا، موضوع تدوین کتاب «آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی» به عنوان شروع حرکت مقدماتی در مسیر نظام‌سازی اسلامی، در دستور کار دفتر مطالعات نظام‌سازی اسلامی پژوهشکده‌ی شورای نگهبان قرار گرفت. به این منظور روند نگارش این مجموعه در چند مرحله طراحی گردید. در گام اول مجموعه‌ی مهم‌ترین مفاهیم و اصطلاحات گرایش حقوق عمومی از میان مفاهیم و واژگان متعدد موجود احصا گردید. اصلی‌ترین ویژگی مداخل برگزیده شده آن است که هر یک از مداخل اصلی کتاب، مفاهیم و واژگان فرعی متعددی را در خود جای می‌دهد و در مقام بررسی مفهوم و مبانی آن مدخل، مفاهیم متعدد دیگری به‌عنوان مفهوم مرتبط مورد بررسی قرار گرفته است. بر همین اساس هرچند تعداد مداخل اصلی واژه‌نامه ۶۰ مدخل بوده اما در واقع بیش از ۵۰۴ مفهوم و اصطلاح حقوق عمومی در ذیل مداخل اصلی مفهوم‌شناسی و بررسی شده است. لیست تفصیلی این مفاهیم در قسمت انتهایی کتاب به عنوان فهرست کلی مفاهیم مرتبط ارائه شده است تا مخاطبان محترم بتوانند با مراجعه به این فهرست، دریابند برای روشن شدن مفهوم مورد نظر خود باید به کدام یک از مداخل این کتاب مراجعه نمایند.

در گام دوم مجموعه‌ای از مهم‌ترین منابع علمی موجود اعم از کتب و مقالاتی که در ارتباط کامل با هر یک از مداخل بودند، گردآوری شده و میان محققان حوزه‌ی حقوق عمومی (اعم از اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی) جهت مطالعه توزیع می‌شد.

سپس در جلسه‌ای با حضور اساتید و صاحب‌نظران منابع مطالعه شده مورد نقد و ارزیابی قرار می‌گرفت و بعد از بحث‌های گسترده پیرامون ابعاد مختلف موضوع، جمع‌بندی جلسه در این خصوص بیان می‌گردید. پس از آن یکی از اعضای جلسه که مدخل مورد نظر با حوزه‌ی تخصصی وی ارتباط بیشتری داشت، زیر نظر یکی از ناظران پروژه اقدام به نگارش آن مدخل در قالب طراحی شده برای مداخل آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی می‌نمود.

در گام آخر متن نگارش یافته به‌وسیله‌ی ناظر دوم پروژه داوری و بازبینی شده و ایرادات احتمالی آن مرتفع می‌گردید. به منظور حفظ حقوق معنوی مؤلفین هر مدخل، نام نویسنده‌ی اصلی متن هر مدخل در فهرست و همچنین در اولین صفحه از هر مدخل نگاشته شده است. همچنین فهرست مندرجات هر مدخل نیز در صفحه ورودی آن مدخل پیش روی مخاطبان قرار گرفته تا

مخاطبان بتوانند در ابتدای امر به تصویر روشنی از کل آن مدخل دست یابند. اصلی ترین مفاهیم مرتبط با آن مدخل که ذیل آن مدخل تبیین شده اند و همچنین مترادف انگلیسی و عربی مدخل نیز در صفحه ورودی هر مدخل ارائه شده است. هرچند تا کنون تألیفاتی در قالب دانش نامه، ترمینولوژی، کلیدواژگان و عناوینی مانند آن در حوزه حقوق عمومی به نگارش در آمده بود، اما از جمله مهم ترین ویژگی های متمایزکننده این مجموعه علاوه بر طراحی الگوی علمی مبتنی بر خرد جمعی می توان به دو خصیصه مهم زیر اشاره نمود:

اولاً رعایت قالب و اسلوب واحد در نگارش کتاب آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی؛ در نگارش مجموعه ای آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی تلاش شده است تا همه ی مداخل (با وجود اقتضائات متفاوت موضوعات تا حد ممکن) در قالب یک نقشه (پلان) واحد به نگارش درآید. بر این اساس اسلوب واحد در نگارش هر یک از مداخل به نحو ذیل می باشد:

۱. چکیده
۲. تعریف لغوی و اصطلاحی
۳. تاریخچه
۴. مفاهیم مشابه
۵. انواع یا اقسام
۶. مبانی فقهی و حقوقی
۷. تبیین وضعیت در نظام حقوق داخلی
۸. نتیجه گیری و جمع بندی
۹. منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر
۱۰. منابع

در این اسلوب علاوه بر توجه به تعاریف لغوی و اصطلاحی، تاریخچه و انواع یا اقسام آن مدخل که در نگارش واژه نامه امر مرسوم محسوب می شود، مجموعه ای از مفاهیم مرتبط با آن اصطلاح نیز در قالب مفاهیم مشابه بررسی و تحلیل شده است. همچنین مبانی فقهی و حقوقی هر مدخل به نحو مجزا و دقیقی با تکیه بر منابع مستند فقهی و حقوقی به نگارش درآمده و به علاوه وضعیت هر موضوع در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران نیز به طور مختصر مورد تحلیل قرار گرفته است. علاوه بر این موارد در کنار منابع مورد استفاده در نگارش هر مدخل، در پایان هر مدخل مجموعه ای از منابعی که در ارتباط کامل با آن موضوع می باشد نیز بیان شده است تا به عنوان منابعی برای مطالعه ی بیشتر در اختیار مخاطبان قرار گیرد.

ثانیاً بر خلاف سایر واژه نامه های نگارش یافته در زمینه حقوق عمومی که هر واژه به تنهایی

و جدای از سایر واژگان به رشته‌ی تحریر درمی‌آید، کتاب آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی جایگاه هر مفهوم را در نظام واژگان حقوق عمومی مد نظر قرار داده است و از همین رو هر مفهوم به عنوان مکمل مفاهیم دیگر به حساب می‌آید. از سوی دیگر با وجود مشارکت نگارندگان متعدد از دانشگاه و حوزه در نگارش کتاب آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی و اندیشه‌های متفاوت هر یک از نگارندگان که اقتضاء کار جمعی می‌باشد، اما نظام فکری واحدی بر این مجموعه حاکم است. کتاب آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی در دو جلد به زیور طبع آراسته شده که بر اساس تقسیم صورت گرفته مبتنی بر حروف الفبای فارسی، جلد اول به حروف «الف» تا «ح» و جلد دوم به حروف «خ» تا «ی» اختصاص یافته است.

ذکر این نکته ضروری است که مجموعه‌ی آشنایی با مفاهیم حقوق عمومی همانند سایر تألیفات بشری خالی از نقصان و اشتباه نبوده و از همه‌ی صاحب‌نظران عرصه‌ی حقوق عمومی دعوت می‌شود تا با بیان کاستی‌های موجود در این اثر، موجبات رشد و ارتقاء آن را در چاپ‌های بعدی فراهم آورند.

در پایان جا دارد از نویسندگان مداخل و همه‌ی کسانی که ما را به هر نحوی در گردآوری این اثر یاری نمودند به ویژه آقایان محمد صالحی، محسن ابوالحسنی، علی فتاحی زفرقندی و حمید فعلی تقدیر و تشکر ویژه به عمل آوریم.

علی بهادری جهرمی
سیدحجت‌الله علم‌الهدی
بهار ۱۳۹۷